

'שמונה בטבת – נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך, והחשך בא לעולם שלשה ימים'. משל, למה הדבר דומה? לארי שניצוד וכלאוהו בסוגר. קודם שנכלא היו הכל יראים מפניו ובורחים, עכשיו הכל באים ומציצים בו ואומרים: היכן גבורתו של זה? כך התורה, כל זמן שהיא נתונה ביד ישראל ומתפרשת על ידי חכמי בלשונה, לשון הקדש, הכל חרדים מפניה ומתיראים להטיל בה דופי. אפילו בן נכר שחשקה נפשו בתורה, אף הוא לא היה לו מגע עם התורה עד שנכנס תחילה תחת כנפי השכינה ומדבר בלשון הקדש ומבין טעמי תורה. כיון שכלאו את התורה בתרגום יוני – כאילו נטלה יראתה ממנה, וכל הרוצה, בא ומציץ בה; וכל הרוצה לפגום, בא ופוגם.

ולפיכך דמו החכמים תרגום התורה ליונית, ליום שנעשה בו העגל, שכשם שהעגל לא היה בו ממש ועובדיו חשבוהו לממש, כך אין בתרגום מממשה של תורה, אף על פי כן, כל הגויים שרואים אותו מדמים בנפשם שכבר יודעים את התורה ואומרים על התרגום: זאת התורה, והרי כבר ידענוה.

וזה שאמרו חכמים: 'והחושך בא לעולם שלשה ימים' – אפשר שרמזו בכך, שעם חשכת היום הזה, יום ח' טבת, כבר נתמלאו שלשה ימים של חשכה שבאים רצופים בחדש זה, והם: שמיני, תשיעי ועשירי בטבת. (מספר התודעה ח"א פרק יב).

מקורות: מ"ט פנים לכאן ולכאן – ר' ילק"ש תהלים תרנח. כפטיש יפוצץ סלע – שבת פח; סנהדרין לד ועוד. 'אלו ואלו דא"ח' – עירובין יג; ור' חגיגה ג. יום קשה – סוף מגילת תענית; מסכת סופרים א. וע' תנחומא תשא לד; לקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 238.

דף י

על בית חוניו והלכותיו – ראה בהרחבה במנחות קט.

'אמרו ליה: אמרת? אמר להו: לא'. אין כוונתו כפשוטו אלא כלומר לא אמרתי היום כי חזרתי בי (כסא רחמים).

'מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים'. מלבד המשמעות הפשוטה, ששילה היתה כמנוחה זמנית (כשלוש מאות ושבעים שנה), ואילו ירושלים נחלה קבועה וקיימת לעולם, יש מי שכתב לרמז 'נחלה ומנוחה' בשמות המקומות; שילה לשון שלוח, שאז הונח להם ושלוח במידת מה מן האויבים [וזהו שאמר יעקב עד כי יבא שילה – עד כי יבוא לעיר שלוותו]. ירושלים – לשון ירושה ונחלה, וגם לשון עיר שלום – על שם המנוחה הגמורה (עפ"י רד"צ הופמן ועוד). עוד בענין שילה וירושלים – ע' שם משמואל פרשת ראה תרע"ה.

[היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. – הטעם מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה, והוא הפך, שבית הכנסת הוא בית התפלה היא המנוחה, ויש לו לשמוח בשיבתו בה. וכן אמרו ז"ל 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה – מנוחה זה שילה נחלה זה ירושלים' הנה שהמקומות שהיו מקריבין בהם הקרבנות ומתפללין בהם, נקראים מנוחה ונחלה' (תלמיד רבנו יונה ברכות ג: בדפי הרי"ף)].

'קידשה לעתיד לבוא... לא קידשה לעתיד לבוא'. בראב"ד (סוף פ"ו מהלכות בית הבחירה) נראה דאין זו מחלוקת בדיון, אלא מחלוקת במציאות, מה היה בלב מי שקידש, ובוהו ניחא דהעיד על זה נביא (זבחים ב.ס.) (מהגר"א נבנצל שליט"א).

וכן משמע בדברי ר"י בן מגאש (בשבועות טז) שהשאלה היא האם כשקדשו מתחילה, על מנת שתהא אותה קדושה מתקיימת בה לעולם קידשוה, גם לאחר שיגלו, אם לאו. וכן יש לדייק מלשון 'קידשה לשעתה וקידשה לעת"ל' – ולא אמרו 'קדושה לעולם'. ע' חרושים ובאורים שבועות שם.

– הרמב"ם (בית הבחירה ויד) פסק, קדושה ראשונה – קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, אלא שזה רק לענין קדושת ירושלים והמקדש, אבל לענין קדושת הארץ, כתב הרמב"ם שהיא בטלה, ועזרא קידשה. (וחילוק זה בין קדושת המקדש לקדושת הארץ, מבואר גם בתוס' בסוגיתנו).

ולענין קדושת ערי חומה, לכאורה מבואר בסוגיא שהם דומים לדין קדושת ירושלים והמקדש, ודינן תלוי באותה מחלוקת, אם קדשה לעת"ל אם לאו. ואולם הרמב"ם פסק שערי חומה אינן קדושות לעתיד לבוא (וכבר הקשה עליו הראב"ד. וע' חזו"א שביעית ג, ו באור שיטת הרמב"ם. וע' אבני נזר יו"ד תלד, וראה עוד בסמוך). ושיטת הראב"ד (בהשגותיו שם) שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. ולשיטתו, הנכנס בזמן הזה למקום המקדש אינו ב'כרת'. ויש שהבינו בשיטתו שאף מותר לכתחילה, וכך כתב המאירי: '... והנכנס עכשיו לשם אין בו כרת. והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו'. ובשו"ת משפט כהן (צו) האריך בדבר ונקט שיש איסור תורה גם לדעת הראב"ד, ורק 'כרת' אין בו. וכן צידד בספר הזכרונות לר"צ הכהן, עמ' 143, אלא שנסתפק אם הוא באיסור לאו או בעשה.

והאחרונים הוכיחו מדברי התוס' ושאר ראשונים (בשבועות יד: וע"ש) כהרמב"ם. וכן דעת התרומה והסמ"ג (קסג) והאגודה, וכן דעת הר"ן בחדושי וריא"ז בשבועות והריטב"א כאן. וכן הוכיח ב'דברי אמת' (סוף ענין טבל, עמ' ככד.) מדברי רש"י (בע"ז יג.) וכן נראה מדברי התשב"ץ (ח"ג רא) שנקט לעיקר. וכן מדברי הכפתור-ופרח. וכן נקט המגן-אברהם (תקסא, ב) לעיקר. וכן נקט החפץ חיים ז"ל (לקוטי הלכות זבחים קז, ע"ש). וע' חזו"א שביעית ג, יג.

(ו לשון התשב"ץ שם, בסוף דבריו: 'זיש סמך וראה שקדושת המקדש והעיר היא קיימת – שעדיין הם עולים לרגל ממזרים ושאר ארצות, ויש בוה רמו במדרש קינות ובמדרש שיר-השירים... ואמרו כי עדיין נשאר מהנסים שהיו בירושלים, שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום, כי בבית הכנסת שבירושלים הם צריכים לאנשי המקום כל השנה ומתמלאים פה על פה בעת התקבץ שם בחג השבועות החוגגים יותר מג' מאות איש כולם הם נכנסים שם ויושבים רווחים, כי עדיין היא בקדושתה, וזה סימן גאולה שלישי').

ומדברי הגרעק"א והחת"ס (בשו"ת, יו"ד רלו) שדנו על אפשרות הקרבה בזמן הזה כשאין בית – אין ראייה שנקטו כהרמב"ם, שאפשר שגם להראב"ד יש אפשרות להקריב עתה מדין 'במה', וכשיטת הראשונים בסוגיא שאם לא קדשה לעת"ל אין איסור במה. ואף לדעת האומרים (ע' תוס' כאן מר"ח כהן ותוס' בזבחים ס: וע"ש: משך חכמה שמות ג, יג-יד, הפטרת פקודי, הקדמה לויקרא, שם כו, לא. וע"ש במובא בזבחים קז) שקדושת ירושלים אין אחריה התר גם למ"ד לא קדשה לעת"ל, יש שכתבו עפ"י ראב"ן (מ), שמותר לבנות במה במקום המזבח.

אלא שצריך עיון אם דין במת יחיד יש לה, ואין התר אלא לדבר הנידר ונידב, או אפשר להקריב אף קרבנות ציבור כדין במת ציבור. אך יש שהוכיחו מפשטות הסוגיא שאין די במזבח בלבד להיות במת ציבור, ללא קלעים או חומה להיות 'אהל מועד'. ע' הר צבי. וכבר משמע כן בתורי"ד.

'שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית'. בספר החינוך (תמ) נראה שאף כי ניתן להקריב כשאין בית,

אין מצוה בדבר. ובקהלות יעקב (שבועות) באר בזה את שיטת הרמב"ם, אלא שתמה על טעם הדבר; מה נפשך, אם אפשר להקריב מדוע אין חיוב. וצידד לפי שנאמר בתורה כמה פעמים 'אל פתח אהל מועד', ואם כי אינו לעיכובא, מכל מקום המצוה שנאמרה כך נאמרה, להביאו אל 'פתח אהל מועד'. והגר"א נבנצל שליט"א כתב (מצוטט ביוסף דעת זבחים טו) שאינו מסתבר, כי אם אפשר להקריב ממילא חייבים. ועוד שאם כן היה לו לרמב"ם לכתוב כן בהלכות בית הבחירה – ומה שכתב הרמב"ם (ובדומה לזה החינוך) בהלכות מעשה הקרבנות (י"ט, טו) שהמקריב קדשים בזמן הזה בחוץ חייב, שהרי מותר להקריב אעפ"י שאין בית, היינו משום שלחייב על שחיטה בחוץ די בכך שמתר להקריב בפנים, שזו הסיבה המחייבת בחוץ, ולא החובה להקריב בפנים.

[וכבר נודע על כמה מגדולי עולם, אשר ניסו לעורר ולהשתדל אצל המלכות אודות הקרבת קרבנות ציבור בזמן הזה כגון תמיד ופסח, שאע"פ שכולנו טמאי מת, הלא טומאה הותרה בציבור. וזו לשון החתם סופר בתשובתו (י"ד רלו) לחותנו הגאון רבי עקיבא אייגר, זכר צדיקים וקדושים לברכה: 'אורך ימים ושנות חיים עד זקנה ושיבה ינוב בטובה, ה"ה אדוני מו"ח גאון ישראל נזר הודם ותפארתם עה"ח פה"י כקש"ת מו"ח עקיבא נ"י אב"ד דק"ק פוזנא יע"א – יקרת קדשו הגיעני ומ"ש מו"ח הגנ"י לבקש משרי ירושלי' ליתן רשות להקריב – הוא קפדן גדול כי ההוא אמר לבל יקרב שם מי שאינו מאמונת ישמעאל כי שם נבנה בית עבודה שלהם ואומרים שאבן שתייה באמצע הכיפה ההיא ולא יקרב שם איש זר שאינו מאמונתם, ועכ"פ מ"ש מו"ח הגנ"י מה נעשה מטומאה ויחוסי כהונה ואבני חשן, הנה בספר כפתור ופרח (פרק שלישי) שם כתב שר"ח מפר"י עלה לירושלים שנת י"ז לאלף הששי ואמר להרב שרוצה להקריב קרבנות ואמר מתוך טרדה לא שאלתי על הטומאה וכהן מיוחס, שוב כ' הלא טומאה הותרה בציבור ומכהן מיוחס לא הזכיר כלל... על כן לפנע"ד לא צריכים לכהן מיוחס ונאכל שם מן הפסחים עכ"פ שהותר טומאה בציבור בער"פ ולא צריכים לשקלים ולא לכהן הגדול... ואם יש אתו דבר אלקים יודיעני והריני חתנו כבנו חותם בברכה'.

וכדברים הללו כתב ר"צ הכהן בספר הזכרונות' (עמ' 150): 'ונתברר, כי הרי שתרשינו המלכות לבנות בית המקדש בעיר הקודש בירושלים [כדאיתא בירושלמי דמעשר-שני ושאר דוכתי, דמתחלה בונה ירושלים ד' ואח"כ נדחי ישראל יכנס] – אף על פי שכולנו טמאי מתים נהיה רשאים לבנות... והרחמן יוכנו לראות במהרה בימינו אמן'.

וכן האריך בשו"ת התעוררות תשובה ח"ד כט. וכן נמצא באגרת ששלח הג"ר שמעון סופר מערלוי לג"ר חיים זוננפלד (מובא בספר 'איש על החומה'). וכן כותב רבי נתן פרידלנד ('סולו סולו המסילה', עז) בשם רבו רבי יוסף זונדל סלאנטר בשם הגר"א. וכן בספר 'פתחא זוטא' (טז, א) בשם הרבי מצאנז, ועוד.

וע"ע: הלכות א"י לרבנו יעקב בעל הטורים (נדפס בסוף ספר התרומה); כפתור ופרח (דף טו); כפת תמרים (סוכה לד); בני ציון (מהדו"ק א); בית יצחק (י"ד ח"ב פג); שדי חמד (מערכת ק כלל עה, יג; מער' ט סוף כלל כב); חזו"א (אה"ע ב, ז); הקדמת תפארת ישראל לקדשים – 'חומר בקדש' פ"ד כו.

וכבר חוברו חיבורים שלמים על נושא זה, ועדיין לא נאמרה בו הלכה פסוקה – ע' 'דרישת ציון' (לרצ"ה קלישר); 'דרישת ציון וירושלים' (לר"ד מקרלין, בעל שאילת דוד); 'עבודה תמה' (לר"ח נתנון); קונטרס 'הר ציון' (לרצ"פ פרנק) 'בנה המקדש', ועוד].

'שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרה... מכלל דרבי אליעזר סבר לא קידשה לעתיד לבוא. אמר ליה רבינא לרב אשי: ממאי, דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא... וכי תימא קלעים לר"א למה לי...' משמע בגמרא שאם נוקטים לא קדשה לעתיד לבוא, מובן שצריך קלעים. והטעם כמו שפרש"י, שכל שאינו 'פתח אהל

מועד' אי אפשר להקריב עליו קרבן, וכיון שהקדושה בטלה צריך לעשות תחילה 'אהל מועד' ורק אחר כך אפשר להקריב.

מכאן יש מוכיחים שאין די במזבח בלבד להחשב 'במת ציבור' אלא צריך גם בנין להיות 'אהל מועד'. ונפקא מינה שלדעת הראב"ד שפסק קדושה ראשונה בטלה, אי אפשר להקריב קרבנות ציבור במזבח כל עוד אין בית בנוי [ונדרים ונדבות של יחידים בלאו הכי אי אפשר, משום טומאה]. (וע' הר צבי [וכמדומה שכן כתב הגר"י מקוטנא זצ"ל, הובא בקובץ 'מבית אברהם']. וע"ע מנחת שלמה ח"ג קסב; באר מים חיים הלכות לשון הרע ו, יז בהערה). ואולם יש חולקים וסוברים כנראה שלהראב"ד אפשר להקריב קרבנות ציבור בזמן הזה על המזבח (עפ"י דרישת ציון להגר"צ קלישר. ואפשר שלפי"ז מה שהוצרכו לקלעים היינו רק כדי להחשב 'מקדש', אבל להיות 'במת ציבור' די במזבח בלבד. ונפ"מ לכמה דברים כגון להקריב חטאות).

'שכשעלו בני גולה מצאו אלו וקידשום'. על אופן קידוש ערי ארץ ישראל – ע' במובא בשבועות טז. [וע"ע במאירי כאן ובספר דבר אברהם ח"א י, י].

(ע"ב) 'תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל בר' יוסי. ואיבעית אימא הא רבי אלעזר בר' יוסי אמרה... אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן'. הרמב"ם (שמיטה יב, טו) והסמ"ג נוקטים להלכה שאף על פי שקדושה ראשונה של ערי חומה לא קדשה לעתיד לבא, והוצרך עזרא לקדש בשנית, אעפ"כ דין בתי ערי חומה נהג גם לאחר שנפלה החומה. ואין כן דעת הראב"ד (שם), שהרי בגמרא תלו הדברים זה בזה, שלדעת ר' אלעזר בר"י כיון שסובר קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, לכך נהג הדין גם כשנפלה החומה. ואם כן אם אנו נוקטים שלא קדשה הרי שאין הדין נהג אלא בעוד החומה קיימת. ואפשר שהרמב"ם סובר שלפי ההסבר הראשון שבגמרא, תרי תנאי ואליבא דרבי ישמעאל בר' יוסי, אין הדברים תלויים בהכרח (עפ"י מפרשים).

ועוד יש לומר שהרמב"ם סבר שגוף הדין של ר' אלעזר בר' יוסי, אינו תלוי כלל בשאלת קדשה לעתיד לבוא, אלא דרש מ'אשר לוא חומה' שאעפ"י שהחומה נפלה, נהג דין בתי ערי חומה, ולעולם קודם החורבן והגלות. אלא שבגמרא דייקו מלשוננו, מכך שנקט 'שאיין לו עכשיו', ולא 'שאיין לו באותה שעה' – משמע שסובר שגם בזמן הזה, לאחר החורבן, תלוי הכל בכיבוש יהושע (כ"ג עפ"י הריטב"א כאן; שפת אמת ערכין לב. באור נוסף בדעת הרמב"ם ע' ב'חדושי הגר"ח על הש"ס).

'ולא קרב זה אל זה כל הלילה. בקשו מלאכי השרת לומר שירה...' דרשו מזה אל זה לרמז על המלאכים שנאמר בהם וקרא (ענינו קריבה ופגישה) זה אל זה, שהם לא קרבו זה אל זה לומר שירה (מהרש"א סנהדרין עפ"י מדרש).

'מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה?' מבואר בספרי האחרונים (שו"ת חות יאיר רכה; ראש חוד בשלה) שזה נאמר רק באותה בשעה שאובדים, אבל לאחר זמן יש שמחה על מפלת הרשעים. ובוזה יישבו כמה קושיות (עתוס' ערכין י: ובית יוסף או"ח תצ בשם שבה"ל (ממדרש 'הרנינו', וכ"ה בפסיקתא דר"כ כט) – אודות הלל בשביעי של פסח; מהרש"א בסנהדרין לט ובברכות ט: שו"ת יביע אומר ח"ו או"ח מאו; מגדים חדשים ברכות י). וזו לשון התשב"ץ (ח"ב רמז): 'במזרח לא היו אומרים 'שמחו השמים' ביום שירה (= שביעי של פסח), והיו סומכין בזה על מדרש 'ולא קרב זה אל זה' – שמלאכי השרת היו רוצין לומר שירה, א"ל הקב"ה: מעש'י טובעים בים ואתם אומרים שירה?! אבל בכאן אין נמנעים מלאמרו. ואתה עשה כמנהג המקום ולא תשנה'.

ענינים ורמזים

(ע"ב) 'כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים, מנלן מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה...' –

'... ומיכל בת שאול שחקה על דוד המלך עליו השלום על שנגלה לעיני וגו' שהוא היפך הצניעות שלמדה בבית אביה – אבל באמת מה שהוא עושה היפך הצניעות הוא לכבוד שמים, ועל כן נענשה שלא היה לה ולד, כי היא רוצה שישמש בצניעות גם נגד כבוד שמים. וזה צניעות של אומות העולם, וכמו שאמרו באחשורוש דכשנכנסה אסתר כעס שחשב דאין זה דרך צניעות אף דהיא לבשתה רוח הקדש וכונתה לשמים... כי מעלת צניעות דישאל הוא רק כשאין להם צניעות במקום שאין צריך צניעות לשם שמים.

וכמו שאמרו בתמר בשביל שהיתה צנועה בבית חמיה יצאו ממנה מלכים ונביאים, וזה היה בעת שפשטה גדר צניעותה ותשב בפתח עינים – רק שכונתה היתה לשם שמים, ואז נתברר צניעותה שראויה לידבק בישראל ויהודא ולצאת ממנה מלכים ונביאים, ושאינו כצניעות הפרסיים...'.
(מתוך 'לקוטי מאמרים' לר"צ הכהן, עמ' 180)

'מקום ארון אינו מן המדה' –

'מנס זה יש להבין שלאדם השלם שכל צרכיו נעשים על פי התורה – אין ענין גשמי, כי גם כל עניני חייו הגשמיים, כאכילה ושתיה וכד' – תורה הם, וכולו קודש. וגם הגוף יכול להיות קודש כנשמה עד שיימצא שאין מקום ותפישה בעולם הגשמי, כי כל פעולותיו עושים רצון ה' ונמצא שכולו קודש (דרש משה לקוטי הש"ס עמ' קפא. וע"ש בסוף דרוש יד).

– התורה אינה שוכנת אלא בכלי כזה שאינו מן המדה, היינו במי 'שאינו תופס מקום'.
(שיח שרפי קדש ה')

– יש לפרש כוונת המאמר לרעיון מחשבתי המתאר את קדושת התורה; הארון, מקום משכן התורה, הנו קדוש כל כך, מציאותו נשגבת כל כך – עד שאין לו מקום בעולם הזה. ואם בכל זאת נמצא ענין מקודש שכזה בעולמנו החומרי – הרי זה נס! רק בנס מתאפשרת הימצאותה של התורה הקדושה בעולמנו (מתוך שיחות הגר"א נבנצל שליט"א, יתרו עמ' קעח. ע"ש).
ע"ע: מכתב מאליהו ח"ד עמ' 261; הקדמת משנת חיים (לר"ח שטינברג) זבחים.

ז'הכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד... זו ושת' –

'ומרדכי וחכמי ישראל שראו שהגיע קץ גלות בבל ואכתי לא אפרוק, שעל זה היתה סעודת אותו רשע (כדלהלן יא:), חשבו מחשבות כי סעודה זו מן השמים הזמינו להם לתקן על ידי זה חטא שלמה המלך ע"ה ולהיות הגאולה שלימה מעתה אם יזכו לתקן לגמרי. וכל תיקון איזה דבר הוא באותו דבר עצמו, כאשר עושהו בקדושה, ואף הם חשבו דגם זה בדומה לענין שלמה המלך ע"ה, להתחבר עם גוים בסעודה כזו הנעשית לשמחה שלהם על חורבן בית המקדש וגלות ישראל דלא אפרוק, ובהראות עושר וכבוד שלהם נגד העושר וכבוד דשלמה המלך ע"ה ומלכות ישראל, וקינה מיבעיא לישראל על זה ולשמחה מה זו עושה, אבל מאחר שהיו מוכרחים להיות עמהם בשמחתם הבינו כי לא דבר ריק הוא, כי באמת הוא אתחלתא דגאולה.

ועל ידי כונתם לשם שמים הרי זה גם כן כעבירה לשמה ד'עת לעשות', ואף על פי שנענשו על זה בגזירת המן, כך המשפט בכל עבירה לשמה דמכל מקום צריך עונש וכפרה אהעבירה.... ומקבל שכר אכונה לשמה דחשובה כמצוה שלא לשמה, והשכר היה ההצלה והישועה הנגרם בסעודה זו תיכף בהריגת ושת, שמזה נכרת מלכות בבל ובית נבוכדנצר לגמרי, דלא נשאר עוד שם ושאר נין ונכד דאמרו ז"ל זו ושת – שהיא היתה היחידה או שהיתה עדיין השארית לבית אותו רשע, וכשנהרגה נאבד כל זכר לו ונתבטל אותה קליפה מן העולם לגמרי. וזהו תיקון מלכות דוד ע"ה...'. (מתוך מחשבות חרוץ עמ' 185)

'רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס... תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה... יעלה ברוש – זה מרדכי... תחת ושת הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה'... יעלה הדס – זו אסתר' –

הנה מרדכי והמן היו 'זה לעומת זה'; מרדכי אוהב ישראל בתכלית אהבה עד שמטר נפשו עליהם, והמן היה שונא ישראל מאד כידוע שרצה לבזוז עשרת אלפים כבר כסף מחמת שנאתו לישראל, היפך מן מרדכי, ולכן היה המשפט שבמפלת המן יעלה מרדכי לגדולה. וכן ושת לעומת אסתר, שאסתר היתה נקיה ומבוררת מזנות מאד, כמו שאיתא בגמרא (סנהדרין ע"ד): אסתר קרקע עולם היתה – היינו שלא היה לה שום צד נגיעה ורצון להנשא לאחשוורוש, וזה היא מדת השי"ת ששונא זמה, אבל ושת היתה שטופה בזמה כדאיתא לקמן בגמרא (י"ב). וגם נבוכדנצר אבי אביה היה היפך מבית המקדש ושרף את רפידת בית ה' – כי מקום המקדש נקי בזה מאוד, שאינו יכול לסבול שום דבר זמה, ולכן מעפר המקדש היו בודקין הסוטה, שמברר תיכף אם היא נקיה מזנות, ולכן נבוכדנצר היה שונא את מקום המקדש ושרפו, ולכן במפלת ושת עלתה אסתר לגדולה (מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס).

'ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מרי דכי' –

'... אמנם אסתר ומרדכי אמרו כנוס כל היהודים ויהיו לאחדים. אמנם על מה שכנס כל היהודים, פושעים ורשעים שהפרו ברית, ונהנו מסעודתו ובעלו לארמית, ולא דחה אותם ורדפם לחרמה – זהו שאלת הגמרא (בחולין ק"ט) **מרדכי מן התורה מנין** – שעשה כן לחבר קשר פושעים וצדיקים יחד, הלא נאמר (בד"ב כ"ז) **כהתחברך עם אחוזהו פריץ ה' את מעשיך** – על זה באה התשובה **קח לך בשמים ראש, מר דרור ומתרגמינן 'מרי דכיא', ונאמר חלבנה כמו שאז"ל 'ילק"ש ח"א שפט**, כי מזה למדו לקרב לאחדים אפילו פושעי ישראל, ונרמו מרדכי בקטורת, כי הוא מקשר ישראל לאביהם שבשמים, ועיקר קטורת על תפילה, כמו שאמרו 'שהקול יפה לבשמים'. וכן מרדכי בתפלתו עצר מחשבת המן, כמו קטורת שעצרה המגפה, ונקרא 'מר דרור', כי תחילתו **מר**, שעמד נגד המן ולא השתחוה לו וערער מדינים לישראל, אבל סופו היה **דרור** וחירות, וגרם טהרה לכל ישראל בתשובה, כי מה איכפת בחירות, יאי גלותא לישראל, רק העיקר בתשובה שעשו ישראל, ולכך מתרגמינן מרי דכיא – שנטהרו למקום. ודבר גדול למדנו התרגום בזה, כי אין לך בן חורין רק מי שהוא טהור וצדיק בכל הדברים, הוא נקרא בן חורין, ומה נפקא מינה בשעבוד עולם העובר כצל, אבל מי שאינו טהור במעשיו, אף

שידומה שהוא בן חורין, אין לך עבד גדול מזה כעבד לעבדים, וכל רוחות שפלות ימשלו בו, הרי הוא משועבד למס עובד, ולכך מתרגם על דרור – דכיא, דעיקר חירות תליה בטירתו, והטהרה היא החירות' (יערות דבש ח"ב ב).

יצריך כל אחד לבלי להשתמש עם בחינות המלכות שיש לו להנאתו ולצרכו, שלא תהיה בחינות המלכות אצלו כעבד למלאות תאוותו, רק שתהיה בחינת המלכות בבחינת בן חורין, בבחינת (קהלת י) אשריך ארץ שמלכך בן חורין – שהמלכות יהיה אצלך בן חורין, לבלי להשתמש בו להנאתך. וזה בחינת מרדכי, בחינת מר דרור, שהמרות, היינו המלכות, יש לה דרור וחירות, שלא להשתמש בה להנאתו ולצרכו, אם לא להשי"ת, בבחינת והיתה לה' המלוכה, דהיינו להשתמש עם המלכות לעבודת השי"ת, דהיינו להזהיר ולהוכיח את כל הנשמות שנכנעים אליו, כל אחד ואחד לפי בחינות המלכות שיש לו באתגליא ובאתכסיא, הן אם הוא מושל בביתו, צריך להזהיר ולהוכיח את בני ביתו, ואם יש לו ממשלה יותר, מוטל עליו להזהיר יותר ויותר אנשים, לפי בחינת המלכות שלו' (ליקוטי מוה"ר"ן נו.ב).

יש לומר שנקרא דרור על שם שבכל מקום שהוא, אפילו במקום טנופת, ריחו שולט. והוי כדאמרין בגמרא (ראש השנה ט:) דרור מלשון חירות, מיידר בי דיירא ומוביל סחורתא בכל מדינתא, והיינו שיכול לדור בכל מקום, משא"כ בשמים אחרים אינם יכולים לפעול במקום שריח רע שולט. ומרדכי שהיה בין רשעים, בבית אחשוורוש, ומכל מקום היה בצדקתו, אמר מרדכי ממר דרור, מריא דכיא – שגם במקום הסרבים וסלונים לא יט מני דרך. והריח הטוב רומז למעלות עליונות מצד הנשמה' (מתוך מאורות הראיה פורים, מועתק ב'טוב רואי').

רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שש' ה' עליכם... שייכות הפתיחה לעיקר ענין המגילה ובאור הענין, ע' פרי צדיק פורים ו; נצבים ו.

רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא לאדם שטוב לפניו... נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן, לתת לטוב לפני האלקים זה מרדכי ואסתר דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן – סוד הענין במה שפתח המגילה בפרט זה ווענין נשמת רבי שמואל בר שילת שבא מבני בניו של המן – ע' דברים יקרים בפרי צדיק פורים ב.

דף יא

רבי יוחנן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו – בימי מרדכי ואסתר' – כי שאר הנסים שאינם כדרך הטבע כגון יציאת מצרים וקריעת ים סוף, נקראים 'פלא' כי מכוסים הם ואין שייכת בהם 'ראייה', שהרי לאחר הנס נשאר העולם כמו שהיה מקודם, ורק נודע הנס בעדות שמיעה בלבד (וכמו שנאמר אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזר), כי לא נשאר מהם אלא שמיעת האזנים שבעת ההיא אירע פלא בעולם. אך הנס שנעשה בימי מרדכי

שם שפתם; 'ותצחק שרה בקרובה'; 'כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס'; 'ויקה משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם'; 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה'; 'וישלח את זאטוטי בני ישראל... ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו'; 'לא חמד אחד מהם נשאתי'; אשר חלק ה' אלקיך אתם להאיר לכל העמים; 'וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם'; 'את צעירת הרגלים' [במקום את הארנבת, שאשתו של תלמיד ארנבת שמה, שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה).

יתר דברי תרגום השבעים – באגרת אריסטיאס' שתורגמה ללשון הקודש על ידי רבי עזריה מן האדומים.

דפים ט – י

יח. א. מה בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים?

ב. מה בין כהן משמש לכהן שעבר?

ג. מה בין במה גדולה לבמה קטנה?

ד. מה בין שילה לירושלים?

א. כהן משוח בשמן המשחה מביא פר, כאשר שגג בהעלם דבר מאחד מאיסורי כריתות שבתורה, ואילו כהן מרובה בגדים שאינו משוח (כגון מימות יאשיהו שגנו צלוחית שמן המשחה) – אינו מביא. ולדברי רבי מאיר אף זה מביא (הכהן המשיח – לרבות). לשאר כל ההלכות – זה וזה שוים.

ב. שנינו, אין בין כהן משמש לכהן שעבר (– שארע פסול בכהן הגדול כגון טומאה או מום, ומינו אחר וחזר הראשון לשמש, והשני עבר משימוש) אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה – שהכהן המשמש בלבד מביאם, אבל לשאר הלכות זה וזה שוים (משמשים בשמונה בגדים, אסורים בפריעה ופרימה, מקריבים באנינות, אסורים באלמנה וכו') – כדברי רבי מאיר [וכן סובר רבי שסתם כמותו. רב יוסף]. רבי יוסי אומר: הכהן שעבר אינו ראוי לשמש לא ככהן גדול [משום איבה] ולא ככהן הדיוט [שמעלים בקודש ולא מורידים].

א. כתבו התוס': גם בזמן שהראשון אינו משמש משום פסול וטומאה, פר יום הכפורים [ועשירית האיפה] קרבים משלו ולא משל זה הנכנס תחתיו. וברמב"ם (תמידין ג, כ) משמע לענין עשירית האיפה שבכל יום, שכל עוד הראשון פסול השני מביא משלו ומקריב.

ב. ביומא (יב) פסקו רבי יוחנן ורב הלכה כרבי יוסי. ומודה רבי יוסי שאם מת הראשון – חזר השני לעבודתו (שם).

ומבואר מדברי הרמב"ם (עבודת יום הכפורים א, ג כפי שפירש הכסף-משנה. וכן דעת הריטב"א) שגם לרבי יוסי הריהו ככהן גדול ומוזהר בכל דיניו, אלא שלכתחילה לא יעבוד ככהן גדול משום איבה, ואם עבד – עבודתו כשרה (כביומא יב). ואם עבד בארבעה בגדים – כתב רש"י (שם) שעבודתו פסולה. ואילו לדעת התוס' (שם ובבחים יח.) אפשר שאין דינו ככהן גדול, ואם עבד בארבעה בגדים לא פסל [שכה"ג מתמנה בפה ומסתלק בפה. עתוס' זבחים שם] [וע"ע אור שמה הל' איסורי מזבח ו, ד; שפת אמת יומא שם].

ע"ע בפירוט ביומא יב-ג.

ג. בבמה קטנה אין קרב אלא דבר שהוא נידר ונידב, ובבמה גדולה קרבו גם חובות הציבור. ולדברי רבי שמעון, וכך סתם תנא דמתניתין, לא כל חובות הציבור קרבו בבמה גדולה אלא חובות הקבוע להם זמן כגון פסחים ותמידים, אבל שאין קבוע להם זמן כגון פר העלם דבר של ציבור – לא קרבו. [וחטאות לא קרבו כלל, אפילו קבוע להן זמן עפ"י זבחים ק"ח].

א. נחלקו תנאים (בזבחים ק"ז) האם חובות היחיד קרבו בכמת ציבור (רבי יהודה) או שמא רק נדרים ונדבות וקרבת פסח אבל לא חובות (חכמים). ויש אומרים שאף קרבנות הנזיר בכלל חובות הן ואינם כנדרים ונדבות. ונחלקו אחרונים האם עולת ראייה קרבה בבמה גדולה, או שמא הרייה כשאר חובות היחיד ואינה קריבה (ע' משנה למלך קרבן פסח א; קרן אורה זבחים שם). וכן נחלקו תנאים (שם) האם מנחות קרבו בבמה, גדולה או קטנה, או שמא לא קרבו בבמה אלא זבחים בלבד. וכן נחלקו האם נסכים קרבים בבמה.

ב. ישנם חילוקים נוספים בין במה גדולה לבמה קטנה: קרן, כבש, יסוד וריבוע, כיור וכנו – בבמה גדולה ולא בקטנה. חזה ושוק ועור העולה לכהנים – בבמה גדולה, לבעלים – בבמה קטנה (עפ"י זבחים קכ. תוספתא שם יג, ז – מובא בר"ח. וע"ע זבחים ק"ז-קכ).

ד. בשילה אוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל הראה. ובירושלים – לפני מן החומה. כאן וכאן קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים.

קדושת שילה יש אחריה היתר (בנוב בגבעון ובירושלים), וקדושת ירושלים אין אחריה היתר. רבי יצחק (י.) מסר שמועה שמקריבים בזמן הזה בבית חוניו, הוא מזבח שבנה חוניו בן שמעון הצדיק במצרים. ואולם חזר בו מהלכה זו שהרי משנה ערוכה שנינו שקדושת ירושלים אין אחריה התר. לדברי התוס' בכמה מקומות, אפילו למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, נאסרו הבמות לעולם בשאר מקומות (וכן הוכיח הטו"א). ויש חולקים (ע' בפסקי הרי"ד כאן ובזבחים קו וש"ר; רש"י זבחים ק"ט. ד"ה זו וזו בשילה).

דף י

ט. א. האם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, אם לא? אלו נפקותות הוזכרו בסוגיא?
ב. האם כל מקום שנאמר ויהי לשון צער הוא?

א. הסיקו ששאלה זו, האם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא או לא קדשה אלא לשעתה, שנויה במחלוקת תנאים; לדברי רבי יהושע קדשה לעתיד לבוא הלכך מקריבים אף על פי שאין בית [ואמר רב אשי שיתכן ואף רבי אליעזר מודה בדבר ולא נחלק עליו בזה ואעפ"כ סובר שעולי גולה עשו קלעים להיכל, משום צניעות בעלמא]. וכן סובר תנא אחד בדעת רבי ישמעאל ברבי יוסי, ואפשר שהוא רבי אלעזר בר' יוסי, שלכן כל עיר מוקפת חומה מימות יהושע – כל מצוות ערי חומה נוהגות בה (שילוח מצורעים, קריאת מגילה בחמשה עשר, חילוט הבתים בסוף שנה ממכירתם. רש"י).

ואילו תנא אחר בדעת רבי ישמעאל בר' יוסי סובר שלא קדשה לעתיד לבוא, הלכך ערי חומה שהיו בימות יהושע בן נון בטלה קדושתם מלבד כמה ערים מסוימות שעולי בבל קדשו. (וכן יש נפקותות נוספות; לענין הצרכת קידוש לעיר ולעזרות ולענין איסור שחוט חוץ ולענין כניסה למקום המקדש בטומאה, ועוד).

הרמב"ם (בית הבחירה ו) ועוד ראשונים פסקו שקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא (וכן נקטו המגן-אברהם והחפץ חיים ז"ל לעיקר). ודוקא קדושת ירושלים והמקדש, אך לא קדושת ארץ

ישראל. (וכן חילקו התוס'). והראב"ד פסק שלא קדשה לעתיד לבוא. ויש מי שפסק שקדושה ראשונה לא בטלה אף בשאר ארץ ישראל (ע' בספר העיטור 'פרוזבול'). ומ"מ אין דין בתי ערי חומה נוהג כל שאין היובל נוהג, שאין רוב יושבי הארץ עליה, אף אם הקדושה לא בטלה (ע' ערכין לב-ג).

ב. הסיק רב אשי עפ"י מסורת שמסר רבי לוי, סתם ויהי יש של צער ויש שאינו של צער, אבל ויהי בימי שבמקרא אינו אלא לשון צער.

דף יא

כ. שבעים שנה של גלות בבל – כיצד חשבונו, ובמה טעו בחישובן בלשצאר ואחשוורוש?

בשנה השניה למלכו, כבש נבוכדנצר הרשע מלך בבל את יהויקים מלך יהודה. לאחר שש שנים (שלש שעבודו יהויקים ושלש שמרד בו. ערש"י; סד"ע) אסרו בנחושתיים להוליכו בבלה (ולא הוליכו כי מיד מת. סדר עולם), והמליך את יהויכין (יכניה) בנו תחתיו. לתשובת השנה שב והגלה את יהויכין לבבל (היא גלות החרש והמסגר) והמליך את צדקיהו, נמצאת גלות יהויכין בשנת שבע לכיבוש יהויקים, שהיא שמונה למלכות נבוכדנצר.

כעבור אחת עשרה שנה החריבו הבבליים את ירושלים והמקדש והגלו את צדקיהו, ומאו החל מנין שבעים שנה. כיצד; –

שנות מלכותו של נבוכדנצר 45. הוצא מהם 19 שנה עד לחורבן הבית כאמור, הרי 26. הוסף עליהן 22 שנה שמלך אויל מרודך [באמת מלך 23, אלא שאינן שנים שלמות, ושנה אחת עולה למנין נבוכדנצר ולאוייל מרודך] – הרי 48. עוד 3 שנים לבלשצר [עד שמת בהוציאו כלי בית ה' בשנת שלש למלכו], ועוד 4 לדריוש המדי ולכורש [זה מלך שנה וחצי וזה שנתים וחצי] – הרי 53. ועוד 14 שני מלכות אחשוורוש – הרי 69. ובשנה שלאחר מכן צוה בנו דריוש לבנות את הבית. בלשצר טעה והתחיל לחשב משעה שעלה נבוכדנצר למלוך ועלה לו 70 בשנה שניה למלכותו, [45 של נבוכדנצר + 23 של אויל מרודך + 2 שלו עצמו], ואז הוציא כלי בית ה' ונשתמש בהם ומת מיד. אחשוורוש חישוב מגלות בבל, היא גלות יכניה. ועלו לו שבעים בשנת שלש למלכו [הפחת 8 משמלך נבוכדנצר עד גלות יכניה, תחתם הוסף שנה אחת לבלשצר ו-4 של דריוש וכורש ועוד 3 שלו עצמו] ואז הוציא כלי המקדש.

מבואר בגמרא עפ"י באורי המקראות שבדניאל ובירמיהו, שמלבד חשבון 70 משעת חרבות ירושלים ועד לבנייתה, יש 70 שנה מכיבוש יהויקים עד שעת פקידה, שנפקדו בשנה ראשונה לכורש מלך פרס. [44 שנה מכיבוש יהויקים עד סוף מלכות נבוכדנצר, ועוד 22 לאויל מרודך כנ"ל, 3 לבלשצר ו-1 לדריוש]. כל זה עפ"י פרש"י. וע' דרך אחרת בתורי"ד.

דפים י – טז

כא. כיצד נדרשו בגמרא המקראות שבסיפור המגילה?